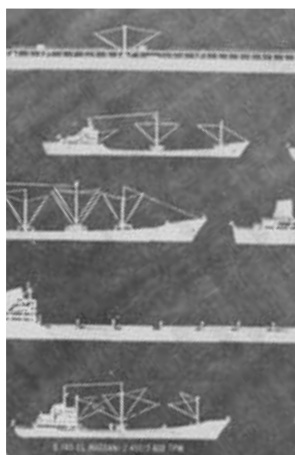

Els sindicats durant l'època franquista

José Manuel Rúa Fernández
(CEHI-UB)

«Los intereses profesionales han de estar representados cerca de los órganos del Estado, y, [...] habida cuenta de que la solidaridad profesional ha llegado a ser nacional, no puede aquella representación satisfacerse con organizaciones horizontales aisladas, de carácter agresivo o defensivo, sino que reclama un sindicalismo armónico, de protección e impulso de todos los intereses comunes y respondiendo a la significación de nacional». Aquestes paraules de l'economista i polític franquista Pedro Gual Villalbí, antic secretari de Foment del Treball, reproduïdes en un article de *La Vanguardia Española* (11 de juny de 1939), sobre la nova organització socioeconòmica, posen de manifest el posicionament de la Dictadura envers el món sindical; un posicionament caracteritzat pel control estatal i la repressió política. D'aquesta forma, el moviment obrer va ser un dels col·lectius més castigats per la repressió d'un règim que negava el conflicte sociolaboral en virtut d'una imaginada unitat d'interessos entre patró i treballador dins del Sindicat Vertical, que impedia l'organització autònoma dels treballadors en sindicats lliures per millorar la seva sort i que perseguia qualsevol tipus de dissidència als centres de treball.

Tanmateix, la repressió no va evitar que amb el pas del temps el moviment obrer, a través de la seva forma organitzativa per excel·lència, els sindicats, tornés a agafar el fil de la història i esdevingués un dels instruments de desgast més nocius per a la dictadura franquista. La millor prova de l'erosió que el nou sindicalisme de classe i democràtic sorgit a començaments de la dècada dels seixanta va provocar en les institucions dictatorials la tenim en el fet que, durant la transició política a la democràcia, va ser impossible mantenir cap tipus d'estructura sindical hereva del franquisme. Les restes de la Dictadura al món laboral, representades per l'Organització Sindical Espanyola (OSE), havien estat bandejades per l'impuls d'un moviment obrer antifranquista que havia conquerit l'hegemonia als centres de treball.

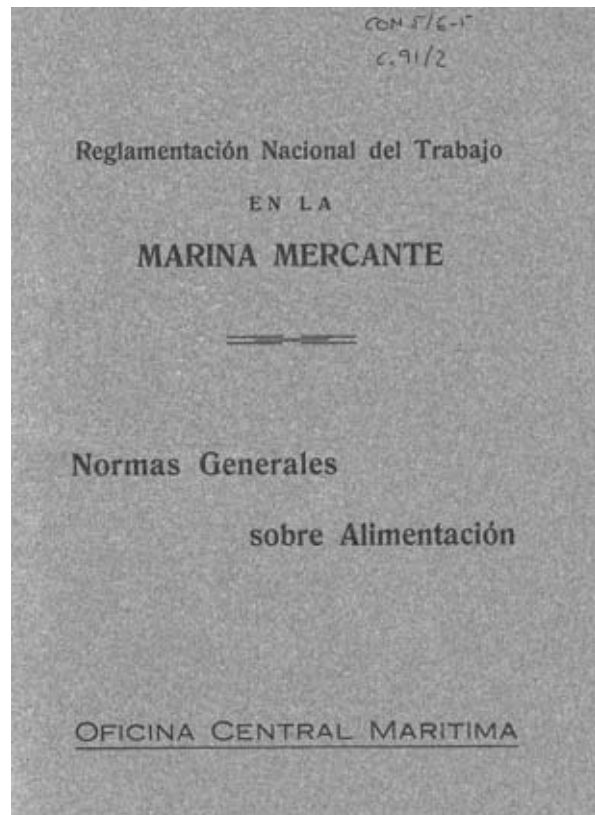
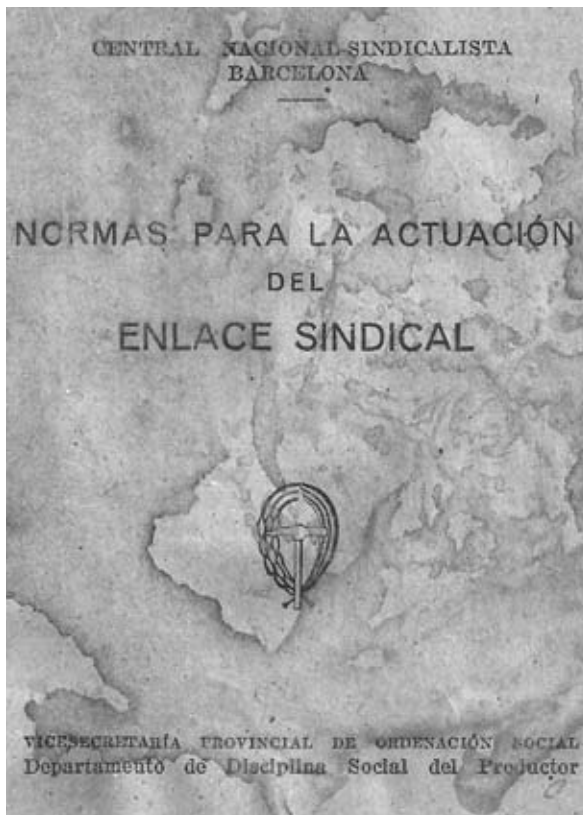
Però abans d'arribar als anys seixanta, el camí que portaria a la recomposició del moviment obrer va ser llarg i difícil. El silenci dels cementiris imposat per la Dictadura en la postguerra, durant la qual la fam i la misèria es van convertir en els millors aliats de la repressió políti-

Dues mostres de dues èpoques ben diferents: a l'esquerra, la portada d'un quadernet amb els estatuts del Montepío Marítimo Nacional franquista, i a la

dreita la d'un dels Cuadernos de Formación Sindical del SLMM: precisament el dedicat a la tècnica de negociació dels convenis col·lectius en la Marina Mercant.

Altres dos documents relacionats amb el món del treball en els anys del franquisme.

ca per tal d'assegurar la supervivència del Règim, no començaria a trencar-se fins a la dècada dels cinquanta, amb episodis de resistència tan emblemàtics com la vaga de tramvies de Barcelona (març de 1951), que seria batejada com l'última batalla de la Guerra Civil, o amb el profit que els treballadors van començar a treure de les esclertes que deixà, al món laboral, la liberalització econòmica (que no política) adoptada per la Dictadura per deixar enrere un model autàrquic que condemnava el país a la fallida. Escletxes, com la de la llei de convenis col·lectius de 1958, que van ser aprofitades als anys seixanta per millorar les condicions laborals gràcies al concurs de noves organitzacions de treballadors com, d'una banda, les Comissions Obreres (CCOO), constituïdes formalment a Catalunya a la parròquia de Sant Medir de Barcelona el 20 de novembre de 1964 i que, més enllà de la seva pràctica sindical (que esdevindria hegemònica dins del moviment obrer sota el franquisme), també van assolir el caràcter de moviment sociopolític, amb una forta presència als barris populars i als organismes unitaris antifranquistes; i, d'altra banda, la Unió Sindical Obrera (USO), sindicat impulsat per treballadors cristians i antics militants ugetistes que es va constituir a Catalunya l'any 1965.

Aquestes noves realitats organitzatives van suposar una ruptura amb la tradició sindical procedent del període republicà, representada per les centrals Unió General de Treballadors (UGT), sindicat d'orientació socialista nascut l'any 1888 a Barcelona, i la Confederació Nacional del Treball (CNT), organització de tendència anarcosindicalista fundada el 1910, també a Barcelona. Tots dos sindicats, fortament polititzats, malvivien en la clandestinitat amb una presència pràcticament nul·la als centres de treball. La repressió franquista i el propi rebuig a participar en les estructures sindicals de la Dictadura els van convertir en subjectes marginals dins del moviment obrer sota el franquisme. Cap al final de la Dictadura, als anys setanta, la UGT va sortir de la marginalitat gràcies als recolzaments externs (vinculació amb el PSOE i relació amb les organitzacions sindicals occidentals) i a un discurs de moderació que arrelaria en un context de crisi econòmica que posava el moviment obrer a la defensiva. La CNT, per contra,

no va poder desprendre's del seu caràcter marginal ni amb la finalització del franquisme, tant pels errors propis (en rebutjar participar en els nous òrgans de representació dels treballadors) com per les ingerències externes (en patir infiltracions policials amb tràgiques conseqüències, com el cas Scala, el gener de 1978).

Tornant a la dècada dels seixanta, l'aparició d'un nou moviment obrer, que no havia estat protagonista de l'etapa republicana ni de la Guerra Civil, va comportar l'adopció de noves formes de lluita, desenvolupades per CCOO i USO, en què l'entramat legal i institucional de l'OSE va ser utilitzat com un mitjà per arribar en millors condicions a connectar amb els treballadors (ocupant càrrecs com els enllaços i els jurats sindicals), dins d'una dinàmica que conjugava legalitat i clandestinitat, i posant en marxa una estructura flexible en la qual les assemblees i les comissions de treballadors eren la millor manera de mobilitzar i elaborar un programa de demandes pragmàtiques, inicialment allunyades de reivindicacions de caire polític. Com no podia ser de cap altra manera, la clau de volta del nou moviment obrer tornava a ser una experiència compartida al centre de treball, basada en la proximitat, la interrelació i l'organització dels treballadors. Les paraules de l'antic dirigent de Comissions Obreres a Catalunya, José Luis López Bulla, ho descriuen magníficament quan afirma que *«un partido se puede improvisar de la noche a la mañana, incluso obtener unos resultados electorales dignos [...] pero un sindicato no. Un sindicato necesita mucha memoria colectiva acumulada y esa memoria colectiva no quiere decir tiempo, sólo ni principalmente. Quiere decir el ejercicio del conflicto, el ejercicio de la representatividad... pero ¿por qué? Porque el hecho social se caracteriza por una democracia próxima, una democracia vecina. Si yo todos los días te veo en el mismo trabajo, si yo todos los días te pido un favor, si yo todos los días te veo en la cafetería, si yo todos los días te veo en los innumerables centros de concentración de la fábrica fordista que hace que en un metro cuadrado estamos trabajando 50.000 personas, y como el ruido de las máquinas es tan grande no nos oye la policía, parece que estoy contigo desde el nacimiento de los tiempos»*.

Tal com hem comentat, les demandes d'aquest nou

moviment obrer es trobaven inicialment allunyades de reivindicacions de caire polític, però la dinàmica mobilitzadora transformava la seva naturalesa. Tot i que en un primer moment l'espurna mobilitzadora responia a les problemàtiques derivades del conflicte entre capital i treball, la mobilització laboral, en situar-se en un marc institucional de negació dels drets fonamentals (associació, expressió, manifestació...), acabava esdevenint un problema de caire polític. Paradoxalment, la repressió del moviment obrer polititzava els treballadors implicats, dins d'un procés en què l'experiència acumulada en la lluita per les millores laborals els portava a assolir un major nivell de conscienciació sobre la situació política del país. Aquesta dinàmica (protesta laboral - repressió política - consciència política) va esdevenir un pol d'atracció cap a les files de l'oposició antifranquista, incloent sectors de treballadors cristians com la Juventud Obrera Católica (JOC) i l'Hermandad Obrera de Acción Católica (HOAC), organitzacions lligades a l'església catòlica que, en compartir les condicions de vida i les aspiracions de la classe obrera, van patir un procés de radicalització que les va enfrontar al discurs nacionalcatòlic de la Dictadura.

L'increment de la conflictivitat obrera, acompanyat de la necessitat del Règim d'adaptar-se a un escenari laboral canviant, va portar a l'aprovació de la llei sindical del febrer de 1971, una temptativa de recuperar el terreny perdut als centres de treball ampliant la quota de representació dels treballadors al Sindicat Vertical. Tanmateix, la nova legislació no va fer res més que augmentar la implantació del moviment obrer democràtic, CCOO, USO i Solidaritat d'Obrers de Catalunya (SOC) –sindicat impregnat d'un fort sentiment nacionalista que va ser fundat l'any 1958, amb un caràcter originàriament confessional–, a les estructures sindicals del franquisme, amb presència als jurats d'empresa, les juntes sindicals i les unions de treballadors i tècnics locals i comarcals. La vella i rovellada estructura del sindicat vertical franquista patia una «aluminosi democràtica» que feia trontollar tot l'edifici nacionalsindicalista.

La sortida a la superfície (per visibilitat pública i nivell de vertebració) que va protagonitzar el moviment obrer

a començaments de la dècada dels setanta aniria acompanyada, dins del procés de conscienciació al qual fèiem referència amb anterioritat, d'una progressiva introducció de qüestions polítiques dins l'agenda sindical. Això es va traduir en mobilitzacions de caire polític, com les vagues i les protestes contra el Consell de Guerra de Burgos (1970), el procés 1001 als dirigents de Comissions Obreres (1973) o els darrers afusellaments de la Dictadura (1975). D'aquesta forma, als crits i lemes que demanaven augmentar els salaris i abaixar els preus (recordem que la lluita per no perdre poder adquisitiu en un context inflacionari era el leitmotiv de les reivindicacions dels treballadors), s'hi afegirien consignes relatives a les llibertats polítiques i l'amnistia. El llarg recorregut del sindicalisme democràtic sota la dictadura franquista, iniciat al taller de fàbrica en demanda de millores en les condicions de treball, va arribar aleshores al carrer al crit de «Llibertat, Amnistia, Estatut d'Autonomia». El moviment obrer, a més de fer seu el famós lema de l'Assemblea de Catalunya, nodria amb la seva gent les convocatòries del principal organisme unitari de lluita contra la Dictadura a casa nostra.

L'any de la mort del Dictador, el 1975, el col·lapse del sindicalisme franquista es va fer més que evident en les eleccions dins de l'estructura de l'OSE, amb un important triomf de les candidatures democràtiques. Els hereus del franquisme, amb Rodolfo Martín Villa al capdavant com a ministre de Relacions Sindicals, van fer un últim intent de preservar el llegat institucional nacionalsindicalista amb un projecte de reforma sindical, el gener de 1976, per canalitzar i controlar el moviment obrer antifranquista. La temptativa reformista va fracassar per l'oposició d'un sindicalisme democràtic fortament arrelat a les grans empreses, fet que explica que, a diferència del mapa polític, en el qual els hereus de la Dictadura serien partícips del procés constitucional i formarien part de la nova classe política sorgida de la transició democràtica, els representants franquistes a l'OSE no jugarien cap paper dins del món sindical democràtic.

El mateix any 1976, davant de sentències com la de Manuel Fraga, quan era ministre de Governació del govern d'Arias Navarro –«*La calle es mía*»–, el moviment

obrer reaccionà amb el denominat «plebiscit del carrer», la reiterada ocupació de l'espai públic en demanda de les llibertats democràtiques. Aquest plebiscit es marcaria com a fita la vaga general del 12 de novembre de 1976 contra el Govern per forçar la ruptura democràtica. La vaga va tenir un èxit desigual, amb un important seguiment als polígons industrials, però amb menys visibilitat a les ciutats, i va dibuixar els límits de l'oposició antifranquista: el canvi democràtic seria encapçalat per un sector hereu de la Dictadura.

Així doncs, al món sindical es va donar una ruptura amb el franquisme que no va tenir el seu equivalent en el procés reformista que va experimentar l'escenari polític, en el qual intervenien altres actors i poders fàctics. No obstant això, serien els partits polítics (tant els que aglutinaven als franquistes reformistes com els que representaven l'oposició democràtica) els que conduirien el procés de transició democràtica, subordinant en tot moment les qüestions sindicals a l'agenda política. Aquesta subordinació, posada de manifest en els Pactes de la Moncloa de l'octubre de 1977 (signats pels partits polítics i assumits pels sindicats), va ser acceptada per les centrals sindicals majoritàries per tal de consolidar el naixent i, encara feble, procés d'institucionalització democràtica.

